

СУЧАСНА ЕКОНОМІКА КРИЗЬ ПРИЗМУ НАКОПИЧЕННЯ КАПІТАЛУ

MODERN ECONOMY FROM THE PERSPECTIVE OF ACCUMULATION OF CAPITAL

Рецензія на монографію Людмили Жданової «Відтворення і нагромадження капіталу: теорія, методологія, економічна політика». (Одеса, 2014. – 296 с.)

Подолання кризових явищ, забезпечення стабільного та динамічного економічного зростання вимагає модернізації економіки України, суттєвої активізації інноваційної діяльності. Однак якісні зміни в індустріальному секторі здійснюються перш за все в процесі нагромадження капіталу. Хоча цим питанням присвячено чимало робіт, в т.ч. вітчизняних економістів, накопичення капіталу розглядається переважно як проблема макроекономіки. Значно рідше використовується інший підхід, при якому накопичення досліджується як політекономічна проблема, проблема суспільного відтворення. Одна з небагатьох робіт, в яких він застосовується, – монографія Л.Жданової.

У цій книзі докладно проаналізовано еволюцію концепцій нагромадження, починаючи від праць Ф.Кене і А.Сміта до сучасних досліджень. При цьому особливу увагу приділено дискусійним питанням, які не вирішувалися протягом тривалого часу, а деякі не вирішені й донині.

Детально аналізуються дискусії між Сісмонді та школою Рікардо, суперечки між народниками і марксистами в Росії в кінці XIX століття. Значний інтерес становить дослідження поглядів М.Туган-Барановського щодо цього питання. Він спробував розвинути теорію суспільного відтворення К.Маркса, запропонувавши схеми розширеного відтворення з урахуванням зростання органічної будови капіталу і норми додаткової вартості. Важливо й те, що деякі провідні вчені на Заході також і в XX столітті зверталися до схем відтворення К.Маркса. Так, у монографії розглянуті деякі роботи Джоан Робінсон, яка, творчо переробивши дані схеми, використовувала їх для аналізу протиріч капіталізму.

При аналізі теоретичних проблем плідно використовується метод сходження від абстрактного до конкретного. У монографії вибудовується система категорій, яка розвивається від простої форми нагромадження до відтворення суспільного капіталу в конкретній цілісності. У заключному розділі досліджується відтворення й нагромадження капіталу в Україні.

Автор переконливо доводить, що розбалансованість натурально-речових і вартісних пропорцій суспільного капіталу має фундаментальний характер. Подолання її може бути двояким: або шляхом насичення економіки грошима, як пропонує кейнсіанство, або руйнування надлишкового продуктивного капіталу, як пропонує неокласика, що розчищає поле для структурної перебудови економіки, але породжує безробіття. Слід зазначити, що на початку 90-х років минулого століття в Україні активно використовувався перший варіант. Це не сприяло виходу з кризи, але розв'язало гіперінфляцію. Пізніше економічна політика більшою мірою орієнтувалася на другий варіант.

Безперечний науковий інтерес має аналіз відтворення й нагромадження промислового капіталу. У дослідженні справедливо під-

креслено, що саме виникнення та утвердження відносин промислового капіталу є реальним змістом процесу становлення ринкової економіки. Перетворивши й підпорядкувавши собі капітали сфери обігу, цей капітал став мотором економічного розвитку. В Україні ж процес незавершений, більш того, розвиток йде в протилежному напрямку. Торговий і позичковий капітал привласнюють значну частину додаткової вартості, створеної в матеріальному виробництві, що було характерно для країн Західної Європи до промислової революції. Така ситуація суттєво гальмує розвиток країни.

Для вироблення дієвої антикризової політики необхідне адекватне визначення соціально-економічного характеру сучасної економіки. Поширена точка зору, що сучасна економіка є постіндустріальною, тобто економікою послуг. У монографії переконливо доведено, що така характеристика є передчасною. За 100 років (1900-2000) частка сфери послуг у чисельності зайнятих збільшилася в розвинених країнах з 43,1% до 70,7%. Але частка матеріального виробництва у ВВП зросла за цей період з 28,8% до 32,1%,

при цьому частка промисловості – з 16% до 23,7% (с. 237, 239). Співвідношення зайнятості в матеріальному виробництві та створеної вартості свідчить, що саме реальний сектор, та насамперед промисловість створює умови для підвищення продуктивності праці і, відповідно, життєвого рівня.

Оскільки економіка розвинених країн, як переконливо доводить Л.Жданова, є індустріальною, цілком логічно, що вона підкреслює необхідність нової індустріалізації як моделі розвитку України. Однією з її передумов є істотне підвищення норми нагромадження. Однак цього недостатньо. Більш важливе значення має створення необхідних інститутів розвитку. Їх неможливо імпортувати разом з передовою технікою. У монографії зроблено висновок, що в сучасній українській економіці досі не вирішені деякі проблеми, які зазвичай вирішуються в ході промислової революції.

Це відноситься до системи вільного підприємництва, а також створення високого внутрішнього попиту, вимогливих покупок. Відкритими залишаються й інституційні проблеми, які вирішувалися в період другої хвилі індустріалізації, розпочатої наприкінці XIX століття. Це стосується створення вертикально інтегрованих компаній і сектора фірм-новаторів. Розв'язання означених проблем вимагає цілеспрямованої, послідовної державної політики.

У монографії порушується також ряд інших важливих питань. У цілому вона буде корисна вченим, викладачам, усім, хто цікавиться сучасними проблемами економічного розвитку.

Анатолій Щербак,
кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету

